

Vetenskapsrådets utvärderingspolicy

Vetenskapsrådet har enligt sin instruktion som några av sina uppgifter att *"utvärdera forskning och bedöma forskningen och dess vetenskapliga kvalitet och betydelse"* och att *"genomföra forskningspolitiska analyser och ge regeringen råd i forskningspolitiska frågor"*. Vetenskapsrådet ska enligt sin instruktion vidare *"främja jämställdhet mellan kvinnor och män inom sitt verksamhetsområde"*.¹ Strategin för att utföra denna uppgift är att sträva efter jämställdhet i hela myndighetens verksamhet, enligt Vetenskapsrådets jämställdhetsstrategi.

Föreliggande dokument är Vetenskapsrådets policy för utvärderingsverksamheten vid myndigheten. Policyn syftar till att lägga fast ramarna för Vetenskapsrådets utvärderingsverksamhet.

Varför utvärderingar?

Utvärderingsverksamheten har ökat i samhällets olika delar, inte minst i den offentliga sektorn. I takt med att tillväxts- och välfärdspolitiken i allt större utsträckning medför investeringar i forskning, har utvärderingar av forskning och forskningsfinansiering fått en allt större uppmärksamhet och betydelse. De ökande kraven på att forskning är en god investering för samhället har medfört att uppföljning och utvärdering fått ett allt större utrymme hos praktiskt taget alla större forskningsfinansiärer, såväl internationellt som i Sverige.

Det är inte bara regering och riksdag som behöver återkoppling på sina investeringar. Vetenskapsrådet har ett naturligt intresse att kontrollera att forskningsstödet verkligen går till framstående forskning.

Vetenskapsrådet behöver också utvärderingar som ett redskap för lärande och utveckling. Utvärderingar kan vara ett underlag för strategier och bedömningar i frågor som rör svensk forskning, forskningspolitik samt utveckling av rådets egen verksamhet. Inte minst skapar Vetenskapsrådets angivna uppgift i instruktionen, att initiera och stödja strategiska satsningar inom forskning, ett behov av utvärderingar av hög kvalitet.

¹ Förordning (SFS 2009:975) med instruktion för Vetenskapsrådet, 2§

Vad är utvärdering?

Utan att fördjupa sig i frågan om vad utvärdering är, är det ändå av vikt att ange riktningen på vad som avses. En bred definition av utvärdering är en systematiskt genomförd efterhandsbedömning av ett objekt i ljuset av en uppsättning kriterier. Med efterhandsbedömning menas att utvärderingsobjektet påbörjats eller avslutats. Utvärdering är en *ex post*-bedömning till skillnad från den bedömning som görs av inkomna ansökningar som kan ses som *ex ante*.

En väl genomförd utvärdering belyser vanligtvis utvärderingsobjektets förutsättningar, genomförande, resultat och måluppfyllelse. Med resultat kan avses såväl *prestationer* (t.ex. forskningsresultat så som de kommer till uttryck i publikationer el. dyl.) och *effekter* (t.ex. i form av samverkan med intressenter utanför akademien och genomslag i samhället; s.k. effektstudier). Utvärderingens syfte och tänkta användning, så som det anges av beställaren, avgör dock inriktning och design av utvärderingen.

Vad ska utvärderas?

Utvärderingar kan ha en långsiktig påverkan på Vetenskapsrådets forskningsstöd och inflytande på Vetenskapsrådets rådgivande funktion. Genom utvärderingar kan starka och svaga områden identifieras och leda till en ökad eller minskad finansiering för det utvärderade området. Utvärderingar kan också ge uppmärksamhet, status och prestige till vissa forskningsområden eller forskningsmiljöer. Därför är det viktigt att beakta ett jämställdhetsperspektiv vid utvärderingar.

Utvärderingsverksamheten på Vetenskapsrådet riktas huvudsakligen mot fyra områden:

1. Forskningsområden
2. Finansieringsinstrument
3. Beredningsprocesser
4. Effekter som forskningsstödet har på forskarsamhället eller i samhället i övrigt (effektstudier).

Utöver detta kan utvärderingar med särskilda inriktningar initieras.

I viss utsträckning kräver utvärderingsarbetet också metodutvecklingsinsatser. Detta gäller inte minst utvärderingar som har karaktär av effektstudier.

En vanlig typ av utvärderingar vid Vetenskapsrådet är av den vetenskapliga kvaliteten på *forskningsområden*, oftast inriktade mot projekt eller program finansierade av Vetenskapsrådet. Utvärderingarna baseras vanligen på kollegial bedömning genom bedömarpaneler (peer review) sammansatta av internationella experter.

När ett forskningsområde ska utvärderas bör inte bara den vetenskapliga kvaliteten bedömas. Utvärderingen bör även innehålla en frågeställning

Vetenskapsrådet

av mer principiell karaktär för Vetenskapsrådets uppdrag. Det kan röra sig om vad som sker när man stödjer ett nytt framväxande område eller vilka slags stödformer som bör användas.

Det är också av vikt att det sker en kontinuerlig belysning av utvecklingen inom olika forskningsområden, inte minst då det gäller hur Vetenskapsrådets forskningsstöd fördelas på områden och inriktningar samt vad finansieringen används till. Med hjälp av t.ex. verksamhetsmässiga, ekonomiska och personella nyckeltal (indikatorer) kan områden följas och vid behov utvärderas. En nära samverkan mellan Vetenskapsrådets uppföljnings- och utvärderingsfunktioner ger goda förutsättningar för bred och djup kunskap om resultat, utfall och effekter av de forskningsbidrag som Vetenskapsrådet beslutar om.

Ett annat objekt för utvärdering är *finansieringsinstrumenten*, d.v.s. Vetenskapsrådets olika bidragsformer. Det finns en rad olika bidragsformer, och deras inriktning genererar delvis olika frågeställningar i en utvärdering. En distinktion mellan två kategorier av stödformer kan göras utifrån hur specifik målfunktionen är: *programsatsningar* eller mer *permanenta bidragsformer*. Programsatsningar är vanligtvis en målstyrd insats under en begränsad tid. De kan riktas mot vissa områden (t.ex. biologisk mångfald eller energi), kategorier av forskare (t.ex. en satsning på yngre forskare) eller organisatorisk inriktning (t.ex. starka forskningsmiljöer, forskarskolor, infrastruktursatsningar). Mer permanenta bidragsformer (t.ex. projektbidrag) har ett syfte av mer generell karaktär. Programsatsningar utvärderas när de är avslutade, och beroende på dess tidslängd och storlek kan även halvtidsutvärdering eller en grundlig uppföljning komma i fråga. De mer permanenta bidragsformerna som projektbidrag bör utvärderas regelbundet. Dessa utvärderingar kan ha stor variation i omfattning, från detalj- till systemnivå.

Även Vetenskapsrådets egna *beredningsprocesser* för olika bidragsformer som är knutna till myndighetens forskningsstöd bör utvärderas vid behov, exempelvis som underlag för översyn eller effektivisering. Det kan avse t.ex. de bedömningskriterier som används och hur beredningsorganisationen fungerar. Utvärderingarna av ämnesområden och finansieringsinstrumenten bör alltid sträva efter att mäta vetenskaplig kvalitet. Men det är också viktigt att analysera faktorer som påverkar forskningens förutsättningar, genomförande och resultat. Därmed når man en ökad förståelse för olika åtgärders betydelse och för hur orsakssambanden mellan forskningsfinansiering och forskningens utveckling gestaltar sig.

Det är också viktigt att Vetenskapsrådet låter genomföra utvärderingar i form av effektstudier där man undersöker vilka *effekter forskningsstödet har på forskarsamhället eller i samhället* i vidare mening. Detta kräver inte sällan också metodutvecklingsarbete.

Vem initierar och genomför utvärderingar?

En viktig förutsättning för att myndighetens utvärderingar ska fylla sin

Vetenskapsrådet

funktion – som ett verktyg som grund för strategiska överväganden - är att prioritering av vilka utvärderingar som ska genomföras sker i samband med Vetenskapsrådets verksamhetsplanering.

Utöver direkta uppdrag från regeringen kan Vetenskapsrådets styrelse och ledning, ämnesråd, kommittéer och avdelningar ge förslag på utvärderingar. Utvärderingar av regeringsinitierade satsningar bör prioriteras.² När en utvärdering föreslås bör syfte och användning tydligt framgå liksom ramarna för utvärderingen (uppskattad kostnad, tid och personalbehov). Utvärderingar genomförs vanligtvis som ett projekt eller ett uppdrag enligt Vetenskapsrådets projektmodell. Den slutliga utformningen av utvärderingens uppläggning avgörs i dialog mellan projektledare och projektbeställare.

I samband med processen för verksamhetsplanering bör ledningen för avdelningen verka för att valet av utvärderingsobjekt, sett över en längre tidsperiod exempelvis fem år, är jämställt. Så tillvida att både forskningsområden som av tradition domineras av kvinnor eller av män på sikt belyses.

Enheten för analys och utvärdering vid avdelningen för forskningspolitik är ansvarig för genomförandet av myndighetens utvärderingar. Enheten ansvarar för att tillföra expertis, utvärderingskompetens, samt metodutveckling. Projektgruppen som genomför en utvärdering kan bemannas med personal från olika enheter. Det är också viktigt att samverka med andra forskningsfinansierare i de fall det är lämpligt.

Vilka metoder för utvärdering används?

I föreliggande dokument specificeras inte hur utvärderingarna metodmässigt ska genomföras, eftersom en utvärdering kan och bör utformas på olika sätt, beroende på utvärderingsobjektet och vilket syfte utvärderingen har. Men vanligtvis anlitas paneler med internationella experter för att göra bedömningen. Till underlag för sin bedömning kan de t.ex. ha självvärderingar, skrivna utifrån Vetenskapsrådets instruktioner, statistik, bibliometri och publikationer. Enkäter, intervjuer och hearings kan också utgöra underlag för panelens bedömning. Ett stöd vid planering och genomförande av utvärderingar finns i den checklista för utvärdering som tagits fram vid enheten, se även checklistan för analyser. Jämställdhet ska i normalfallet vara en aspekt som ska belysas i utvärderingar.

Då externa expertpaneler och enskilda sakkunniga eller skribenter anlitas för utvärderingen ska Vetenskapsrådets jävsregler och jämställdhetsstrategi beaktas. En jämn könsfördelning ska eftersträvas (inom intervallet 40 till 60 procent) både vid nominering av personer som tillfrågas och vid den slutliga tillsättningen, inte minst med avseende på ordförandeposter. Externa experter som anlitas ska göras medvetna om att Vetenskapsrådet har en jämställdhetsstrategi och vad den i korthet innebär.

² Vetenskapsrådets styrelseprotokoll nr 3, juni 2014.

Vetenskapsrådet

Då utvärderingen innefattar självvärdering ska i normalfallet jämställdhet vara en särskild aspekt som ska belysas. Statistiskt underlag avseende individer ska vara uppdelad efter kön. Då utvärderingen innefattar intervjuer, enkäter och hearings, ska säkerställas att både kvinnors och mäns redogörelser och åsikter kommer fram.

Hur används utvärderingarna inom Vetenskapsrådet?

En utvärdering bör utmynna i en publicerad rapport med rekommendationer, vilka främst adresseras till Vetenskapsrådet. Det är också viktigt att utförarna, exempelvis den utvärderade forskningsverksamheten, får rekommendationer för förbättring. Det gäller både vid så kallade halvtidsutvärderingar och efterhandsutvärderingar. Rekommendationer kan även riktas till andra aktörer, t.ex. forskarsamhället i stort och regeringen. Vetenskapsrådets hanteringsordning för rapporter ska följas vid publicering.

Ett jämställdhetsperspektiv ska där så är relevant och möjligt ingå i utvärderingsrapporten. De slutsatser och rekommendationer som utvärderingen utmynnar i ska beakta eventuella konsekvenser för jämställdhet.

Målet för en utvärdering är således att slutsatserna och rekommendationerna beaktas för att nå det vidare syftet kvalitetssäkring och utveckling av Vetenskapsrådets verksamhet och svensk forskning. Det är därför viktigt att arbetet med en utvärdering inte anses som avslutad när utvärderingen är klar för publikation. Utvärderingar och eventuella åtgärdsplaner bör följas upp efter lämplig tid.

Utvärderingens resultat behandlas i ledningsrådet. Generaldirektören kan komma att besluta om eventuella åtgärder till följd av utvärderingen. Utvärderingens resultat kan också komma att föredras i Vetenskapsrådets styrelse. Resultatet av utvärderingen presenteras också för och diskuteras med berörda intressenter. Dessa kan finnas såväl inom som utanför Vetenskapsrådet. Presentationen kan, beroende på utvärderingens inriktning, vara allmänt riktad eller riktad till en viss berörd grupp.

Kvalitetssäkring av utvärderingar

Denna utvärderingspolicy och den nämnda checklisten för utvärderingar, syftar i sig till ett kvalitetssäkrat genomförande av Vetenskapsrådets utvärderingar. I detta ingår också att även projektbeställaren, eventuell styrgrupp och berörd huvudsekreterare, chefen för enheten för analys och utvärdering och chefen för avdelningen för forskningspolitik ges möjlighet att gå igenom förslag till rapportmanus innan det behandlas i Vetenskapsrådets ledning och innan beslut om publicering fattas.

För att kvalitetssäkra utvärderingsverksamheten vid Vetenskapsrådet bör dessutom denna utvärderas av externa granskare vid återkommande tillfällen (s.k. metautvärdering).